

ИГРАТА КАКО ПОТТИК ЗА РАЗВОЈ НА ПРЕДУЧИЛИШНОТО ДЕТЕ¹Снежана Мирасчиева¹, Верица Јосимовска²¹Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
snezana.mirascieva@ugd.edu.mk²Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
verica.josimovska@ugd.edu.mk

Апстракт: Современите тенденции во предучилишното воспитание и образование се во функција на осовременување на организациската и содржинска поставеност на воспитно-образовната работата на детската градинка. Всушност тие ги следат движењата во современото општество во насока на доживотно образование и перманентно учење, што е и една од препораките на Унеско. Во тој процес особено е важна играта и улогата на воспитувачот. Улогата на воспитувачот подразбира знаење, вештини и искуство за водач на степен кој соодветствува со возраста на децата во групата во која играта се применува. За ова е потребен креативен и релаксиран воспитувач, кој не смее да биде „маска за незнаење“, туку да биде „одраз“ на солидно подготвено стручно лице и познавач на детската личност и индивидуите кои се членови на одделна воспитна група. Во таа смисла, својата улога воспитувачот најдобро ја остварува преку играта. Имено, играта има целнонасочен карактер бидејќи се темели на високо емоционална, сознајна и социјална основа и создава услови за интензивен развој на детето. Во трудот ќе се направи обид да се потенцираат вредностите на играта како поттик за развој на децата од предучилишна возраст, од аспект на задоволување на потребата за творење, дружење како и развивање на кооперативност и компетитивност.

Клучни зборови: игра, предучилишно дете, развој, историски димензии на играта.

PLAY AS AN INCENTIVE FOR THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Snezana Mirascieva¹, Verica Josimovska²¹ Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia² Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
snezana.mirascieva@ugd.edu.mk
verica.josimovska@ugd.edu.mk

Abstract: Modern trends in preschool upbringing and education are in the function of modernizing the organizational and content arrangement of the educational work in kindergartens. In fact, they follow the movements in modern society in the direction of lifelong education and permanent learning, which is actually one of UNESCO's recommendations. In that process, the role of play and the role of the educator is especially important. The role of the educator implies the knowledge, skills and experience of a leader at a level corresponding to the age of the children in the group in which play is applied. For this purpose, a creative and relaxed educator is needed, who must not be a "mask of ignorance" but a "reflection" of a solidly prepared expert and one who is knowledgeable of children's personality and of the individuals who are members of a separate educational group. In that sense, educators fulfill their role best through play. Namely, play has a goal-oriented character because it is based on a highly emotional, cognitive, and social foundation and creates conditions for intensive development of children. In this paper, an attempt will be made to highlight the values of play as an incentive for the development of children of preschool age, from the aspect of satisfying the need for creation, socializing, as well as developing cooperation and competitiveness.

Key words: play, preschool child, development, historical dimensions of the game.

¹ Трудот беше презентирани на XII naučno-stručna konferencija međunarodnog karaktera "Razvijanje kooperativnosti i kompetitivnosti kroz igru dece predškolskog uzrasta" Sarajevo, BiH, 19-22.09.2024 (воведно излагање)

Вовед

Основните прашања за играта и игровните активности кај децата примарно ги третираме во контекст на поимот, значењето и суштината на играта низ кои се определуваат и историската димензионираност на играта. Обиди за дефинирање на играта среќаваме уште кај античките философи. Така за Платон, играта е средство за воспитување, односно задолжително занимање (Аристотел). И М.Ф.Квинтилјан препорачува наставата да биде игра во која детето ќе се радува; кога знае, ќе биде пофалено.... Играта е неопходна форма на дејствување на децата во која треба да земат учество и родителите, ќе истакне Ј.А.Коменски. За Спенсер, вежбањето е функција на играта. Брунер играта ја определува како начин на учење и израз на одредена храброст на детето, начин за откривање, идеализирана проекција на животот и субјективното, води кон задоволство, иако понекогаш го отежнува. Играта, за Л.Виготски е пат за развој на мислењето, волјата и самоводење и самоконтрола. Да се определи суштината на играта значи да се определи поимот. Играта е специфична форма на културна дејност. Имено, таа е социјално-психолошки феномен кој има свои законитости и историја на развој и ги опфаќа сите периоди од животот на човекот. Бруно (1992) ја дефинира играта како спонтанa активност која постои речиси кај сите деца, што се карактеризира со фактот дека ова е однесување кое само по себе е награда. На сличен начин, за играта говори и Еуген Финк (1984, според Дуран, 2001): "Играта нема цели на кои им служи, таа целите и значењето ги содржи во самата себе. Играта не е заради некое едно „блаженство“, таа сама по себе е „среќа“! "Иако играта е опишана како активност која сама по себе му пружа задоволство на детето (Tamis-LeMonda, Užgiris и Bornstein, 1990), повеќето автори се согласни дека играта има огромни потенцијални можности за развој на разни детски потенцијали и ресурси (Šagud, Petrović-Sočo, 2001). Затоа велíme дека играта е специфичен вид на човечка дејност, која вклучува човечко дејствување со помала психичка и физичка оптовареност затоа што носи радост, задоволство и разновидност. Играта има целнонасочен карактер бидејќи се темели на високо емоционална, сознајна и социјална основа и создава услови за интензивен развој на детето. Од тука, за игра е неопходно создавање на специфична реалност, каде се реализира слободна творечка дејност на индивидуата во која таа врши замена (пренесување на знаење од еден предмет на друг). Со право можеме да заклучиме дека:

- играта е механизам на самоорганизација и самоучење во која детето го моделира сопствениот идентитет и сопственото „јас“
- играта посредува со емоциите
- играта е творечка дејност, каде детето дополнува, менува, со што ја развива фантазијата
- е основен метод на работа во предучилишниот период
- е процес на трансформација на детските искуства
- средство за мотивација (социјални, љубопитност)
- меѓусебно влијание на средината и играта (играта ги пренесува вредностите од средината)

Најчесто поставувано прашање е: „Што значи играта за детето?“. Играта е творечка активност која произлегува од внатрешните потреби на детето и е секогаш различна, поинаква и неповторлива. Низ играта детето:

- ја запознава околината која го опкружува, луѓето и нивните односи (испитува, соживува, замислува); Играта е првото самостојно и креативно искуство на човекот со околината.
- решава судири, конфликти, страв, проблеми и ја проектира сопствената личност; Играта е сериозна и важна активност на детето, во која тоа совладува пречки и решава проблемски ситуации, односно ги проверува и покажува своите физички и интелектуални способности.
- изразува сè што во вистинскиот (реален) живот не му е допуштено;
- стекнува самодоверба;
- го работи она што го сака;
- владее со ситуацијата;
- има можност за вежбање на способноста за издржливост;
- влегува во улоги кои возрасните ги имаат во вистинскиот живот затоа играта има функција на подготовка за живот; Играта на детето му помага да ги развива вештините кои ги забележува кај возрасните, а кои воедно ќе му служат понатаму. Посебна важност за детето има играта со родителите затоа што таа му обезбедува чувство на веселост, сигурност и приврзаност.

Играта како поттик за развојот на детето

Играта придонесува за развојот на психофизичките функции на детето, способностите и знаењето. Играта создава услови за формирање на емоционално стабилни, социјализирани и креативни личности. *Однесувањето на детето во играта може да биде индикатор за неговиот емоционален и интелектуален развој.* Од тука играта може да се користи за дијагностички и терапевтски цели. Пијаже го

истакнал влијанието на играта врз детскиот развој кој поминува низ три стадиуми: сензомоторна игра (од раѓање до 2 год.); симболична игра (од 2 до 4 год.) и игра со правила. Детето е примарно социјално суштество кое уште во првите денови од животот ја почнува интеракцијата со својата околина. Својата прва игра детето ја започнува со мајката и тој избор не е случаен. Мајката е чувствителна на детските сигнали и без голем напор воспоставува интеракција со него. При тоа го прилагодува своето однесување кон можностите на детето, а со тоа воспоставува социоемоционална врска која е особено значајна за детскиот целосен развој како и во создавањето емоционални врски со другите лица во неговата околина. Во играта, детето спонтано вежба и ги развива своите когнитивни, емоционални, моторни, социјални, комуникациски и јазични вештини. Во најраното детство токму играта со родителите ги поттикнува овие вештини. Кај доенчињата и малите деца играта е спонтанa активност што ги исполнува со задоволство и со која го пополнуваат најголем дел од времето кога се будни. Во овој период од развојот на детето, играта тешко може да се оддели од истражувачкото однесување (на пример, манипулација со тропки или ставање на играчки во уста), па можеме да кажеме дека играта е дел од спроведено истражување и спроведеното истражување е облик на игра. Дobar пример за ова е истражувањето на доенчето / играњето со говорните органи на бебето, кое го нарекуваме вокална игра. Во намерата да ги оспособат своите деца за секојдневен живот, родителите често ја занемаруваат играта со детето, бидејќи тие не се свесни дека играта го поттикнува развојот на способностите на детето. Затоа со поддршка и советодавна работа треба да им се помогне на родителите, да се поттикне и развие нивната свест за важноста на играта, бидејќи родителите се оние кои поголемиот дел од времето се со децата и нивното расположение и избор на активности значително влијаат на детето. Само со адекватни и солидно обмислени поттикнувања низ играта со содржини кои се развојно соодветни за детето и интересни ќе им се овозможи на децата да го достигнат својот потенцијал. Единствено кога играта е опуштена (а во играта детето навистина е опуштено) детето може да научи, и таквото учење му е забавно. Знаењето стекнато во текот на играта е потрајно од знаењето стекнато на некој друг начин. Со други зборови играта е природен начин на учење, па мислењето на Марија Монтесори дека: "Играта е работа на детето" (Lowell Kogh, 1994; Sugawara, 1986; Дуран, 2001 година..) е повеќе од важна. Играта е забавно средство со кое детето најлесно учи за себе, другите и за светот кој го опкружува. М.Монтесори ќе рече: „Играта е природен начин на учење на детето, затоа таа и денес има непроценлива вредност“ (Lowell Kogh, 1994.; Kamenov, 1986.; Duran, 2001.). Играта е еден од првите начини на учење која му овозможува на секој, и дете и возрасен, знаењата кои можат да му помогнат во рационалната, ефикасна и организирана акција, да ги пронајде во себе и преку сопственото искуство. Процесот на формирање на групи за личен раст и развој, каде се менуваат различни игри, се покажал како многу корисен. Играта развива чувство, разбирање, љубов, толеранција, љубопитност, различни интереси, волја, упорност, креативност, желба за знаење. Играта е всушност богата ризница на квалитетни и содржински значајни активности кои се неисцрпна инспирација за децата. Корелацијата на играта со когнитивниот развој продуцира поврзаност која се темели на научно засновани факти. Добро познат е фактот дека играта е значајна за когнитивниот развој, бидејќи создава стимулативна ситуација, ситуација на поттикнување со умерени дози на новини, оптимална доза на повторување (репетитивност), со силно изразени елементи на релаксација и опуштеност, без елементи на присила. (Дуран, 2001, Арно 1971; според L. Kogh, 1994). Ако стимулацијата е битна за развој на моторичките, говорни, графомоторички и музички способности, тогаш е особено важна за развој на интелектуалните способности (Р.Рајовиќ, 2012, 16). Имено, созревањето на мозокот е интензивно во најраниот период на детството и над 50% завршува до петтата година. Ако тогаш не го поттикнеме детето, некои од функциите нема да се развијат во полн обем, истакнува Рајовиќ. Играта предизвикува радост кај децата. Всушност играта е извор на енергија и организатор на когнитивно учење. Кога говориме за когнитивниот развој, големо значење има развојот на симболичките функции. Симболичката игра секогаш вклучува „отсуство“: Така на пример „се готви“ без вистинска храна, „се лета“ без вистински авион (се разбира во играта). Сместата на ваквите игри е детето когнитивно (сознајно) да ги надомести елементите кои недостасуваат. „Претворањето“ не само што е форма на игра туку е и облик на мислење и учење кој можеби изгледа едноставен облик, но е сложена интелектуална активност која поставува високи барања и предизвици пред детето. Креирање на „измислена“ (нереална) стварност (реалност) не е едноставно, напротив потребна е концентрација и инспирација за да се реализира оваа активност (Сегал, 2004). „Претворањето“ е клучен чекор во преминот од сензомоторна интелигенција кај детето во симболичко мислење кај возрасните. Деца со значителна интелектуална попреченост никогаш не ја достигнуваат фазата на симболичен развој (Brunberg, 1974.; Според Pirillo, 1996). Истото се случува и со индивиди кај кои постои аутистичен спектар на нарушувања, доколку не живеат во стимулативна животната средина. Другите деца со пречки во развојот во однос на своите врски подолго време остануваат во предсимболичката фаза, и многу доцна го развиваат

симболичките способности. (Westby, 1991, според Pirillo, 1996). Во „претворањето“ децата ги трансформираат знаењата во симболична форма и свесно прават разлика помеѓу реалниот свет и светот на имагинацијата. Бидејќи „претворањето“ е форма на игра, низ овој вид игра детето учи, стекнува знаење, го развива искуството. Кога предметите во играта се користат на нов начин, се создаваат нови врски и се развиваат детските способности за флексибилно, иновативно и креативно мислење.

Целта на играта е во самата игра, таа го поттикнува и сознајниот и емоционалниот развој на детето. Играта има различни цели кои се определени од повеќе фактори како: разните учесници во неа(родители, врстници, воспитувачи); учењето, содржината, смислата, организацијата. Повеќето животни сознанија децата ги усвојуваат преку играта. Иако предизвикува одреден напор, таа ги воведува децата во светот на апстрактното мислење, логичко заклучување, светот на разбирање на знаците и симболите.

Играта нуди големи интеракциско-сознајни можности. Во играта како најзначајна детска активност, детето ги учи облиците на комуникација, стекнува самоверба, создава позитивна слика за себе, ги учи облиците на социјално однесување, создава пријателство, ја јакне емпатијата, ги уредува односите, почитува договорени правила и ограничувања. Ова е особено евидентно во симболичките игри, игри на улоги, игри на симулација и драматизација каде детето се наоѓа во „кожата“ на другиот, земајќи ги во предвид нивните потреби и емоции. Играта е основен двигател и показател на психичкиот раст на детето, затоа е најсоодветниот метод и форма на работа на градинката. Играта се применува во комбинација со активности во различни области на творење и изразување. Играта се одразува во најголем број социјални вештини на детето. Преку играта, децата развиваат навики да реагираат едни на други во тимот, проценувајќи ги и споредувајќи ги своите способности и зацврстувајќи ја социјалната интеракција. Токму во интеракцијата, детето стекнува социјални вештини(кооперативност, договорање, решавање проблеми), ги јакне социјалните компетенции. Во една позитивна средина, стекнува доверба, самопочит, го наоѓа своето место, ги учи вредностите. Богатството и квалитетот на односите со возрастните се темели на кои детето во текот на животот ги гради односите со другите. И односите со врстниците влијаат на социјалниот развој на детето. Квалитетот на тие односи обезбедува контекст за широк распон на социјален и интелектуален поттик, предизвици и учење. Социјалната интеракција секогаш е условена од специфичноста на опкружувањето и културниот контекст на одредено време и простор. Детето секогаш соработува со личности кои знаат повеќе од него, учи како да планира, да го управува и организира сопственото дествување. Социјалните искуства во првите шест години од животот се основа на се формираат односите во иднина.(Katz i Diane E. McClellan,1999., стр. 31). Социјалната интеракција која е ориентирана на детето му овозможува да се самоизрази, разбере и самоствари.

Играта е средство за развој на јазичните способности кај детето. За да се развијат јазичните способности кај децата, тие треба да го користат истиот јазик. (Lowell Kogh, 1994). Децата на возраст од 2 до 6 години се воодушевени од јазикот и посебно чувствителни на игрите со новооткриени зборови. (Garvey, 1990.). За децата обликувањето на зборовите и фигуративните карактеристики на јазикот се извор на задоволство. Првите говорни облици се јавуваат во седмиот месец од животот. (Miljak, 1987.).Тие немаат значење и ја следат секоја детска активност. Затоа можат да се наречат игри на вокализација каде детето произведува различни видови гласови кои се карактеристични за одредено говорно подрачје. Повторливите ритмички вокализации се поврзани со одредена состојба на задоволство на детето, а и играта на родителите со детето често вклучува вокални компоненти. (Garvey, 1990.). Еден од првите модели на вокална игра е говорот на мајката. Игровната вокализација кај детето продолжува во текот на целото детство. Преобразбата во зборови не настанува сама по себе туку во комуникација со возрастните кои директно или индиректно ги мотивираат децата да го преведат своето искуство во говорен код (Miljak, 1987). Така слоговните форми и прозодиски елементи (интонација и акцентирање) се материјална основа за рана јазична игра, кои заедно со варијацијата во изговорот, назализација и шепот, се извор на забава за децата (Garvey, 1990.). Честопоставуваното прашање за тоа зошто се вредни игрите за детето е прашање на кое одговоривме низ претходно испишаните размислувања. Овде само ќе кажеме дека вредноста на играта е непроценлива затоа што придонесува за холистички развој на детето во сите домени достигнувајќи ги сите стандарди. Имено, секоја игра придонесува за развој на комуникациските способности преку кои се достигнуваат стандардите од доменот - Социо-емоционален развој. Играта сама по себе поттикнува љубопитност и иницијативност, ја развива креативноста и поддржува истрајноста кои пак се субдомени на доменот -Развој на пристап кон учење. Играта има комуникациски карактер, при што се развива јазикот, се богати речникот, се поттикнува говорното творештво. Во суштина, играта е активност, во која детето е главниот актер. Затоа велиме дека играта е во функција на развивање на доменот Здравје и моторички развој со субдомени груб и фин моторички развој, здравје и безбедно однесување и сензомоторен развој. Содржината на играта го димензионира доменот Когнитивен развој и стекнување на општи знаења. Не треба да се очекува од една

игра да „покрие“ еден домен во целост. Напротив, во една игра се преплетуваат повеќе домени на развој и стандарди, а кои стандарди и цели ќе бидат определени е избор на воспитувачот и израз на неговата креативност.

Заклучни сознанија

Во раното детство детето учи во ситуации и низ активности кои се темелат на игровен образец, што подразбира: доброволност, иницијатива, динамичност, преговарање, посветеност, отвореност, преиспитување. Честопати играта, од перспектива на возрастните, претставува време за одмор и разонода и се одвојува од процесот на учење. Исто така, многумина од истражувачите кои ја проучуваат детската игра често говорат за „учење низ игра“ со што го стеснуваат и намалуваат значењето на играта. Играта всушност е единствен чин во кој се активираат сите потенцијали на детето. Таа е природен однос на детето кон светот кој го опкружува – со играта доживува, проширува и преработува искуства, а на тој начин стекнува сознанија за себе, светот околу него и ја обликува својата стварност. Придобивките од играта за децата се многубројни и се однесуваат на целокупниот детски развој – развој на говорот, социјална и емоционална интелигенција, развој на логичко и математичко мислење, моторички развој. Учество на возрастните во играта на детето низ различни облици, дополнително ги проширува придобивките со што го поттикнува детскиот развој и учење. Еден од облиците на учество е набљудувачи во играта. Оваа улога ја реализираат со обезбедување време, простор и материјали за поттикнување на играта и проширување на играта во склад со примарната идеја и иницијатива на детето. На тој начин го поттикнуваат истражувачкиот дух на детето а преку обликување на физичкиот простор за игра ги прошируваат детските искуства во склад со започнатата игра. Друг облик на учество во играта е учество во самата игра. Во проширената игра, од особена важност е возрастните да ја сфатат својата улога како соучесници и коавтори и да не ги потценуваат капацитетите на детето, да се уважуваат предлозите на детето, да ги следат и почитуваат перспективите на детето за играта и нивното мислење за одредени ситуации но и внимателно да дават свои предлози со кои ќе ја поттикнат започнатата игра. Со влегувањето и проширувањето на играта, детето чувствува сигурност, разбирање и почитување од страна на возрастните што е голем чекор напред кон градењето на меѓусебна доверба и самоверба. Возрастните во играта можат да учествуваат и како иницијатори. Возрастните познавајќи ги интересите на детето, иницира игра со цел развивање на некоја вештина или пак стекнување одредено знаење како на пример – совладување на некоја моторичка активност или пак адекватно кристење на некое средство или алатка. Со други зборови, возрастните иницираат, насочуваат и учествуваат во играта почитувајќи ја детската перспектива на игровната активност. Ваквата водена игра не треба да биде облик на поучување каде детето е пасивно, туку преку иницијативата се следи нивото на развој на детето, а децата низ активности стекнуваат знаење и учат нова вештина. Интеракцијата со возрастните низ играта влијае позитивно врз детето не само во процесот на совладување на конкретната активност туку и на целокупниот емоционален развој. Можеме да заклучиме дека родителите и возрастните воопшто преку отворената, проширена и водена игра, со обезбедувањето на простор и материјали, преку иницирање и насочување, поттикнување и вклучување во играта, ги градат односите со детето. Средината која го опкружува детето и интеракцијата со неа влијае на играта на детето, не исклучувајќи ја возраста и индивидуалноста на детето. Контекстот на живеење, физичкото опкружување, материјали, време, односи со другите, сфаќањето на играта е рамка која влијае на тоа како детето ќе се доживее себе во играта, колку и како ќе се развива, каков избор ќе направи во самата игра. Детето во играта ги истражува материјалите кои му се достапни, ги изразува своите емоции и мисли, ги преработува случките од своето опкружување, развива чувствителност на системот на вредности на другите и го гради својот систем на вредности. А возрастните имаат одговорност да создадат можности за богати искуства врз кои детето може да ги надоградува своите доживувања. Мотивирачко опкружување за игра е секое животно опкружување кое кај детето поттикнува истражување, му испраќа пораки на прифаќање и сигурност, дозволува грешки, придонесува за развој на самостојноста и компетентноста, покажува интерес и грижа за детската игра.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Babić, N., Irović, S., Krstović, J. (1997). Vrijednosni sustav odraslih, odgojna praksa i ravojni učinci. *Društvena istraživanja* 45 (30.31): стр.551-570

- Babić, N., Irović, S., Kuzma, Z. (1998). Autonomija i "monitoring" u predškolskom odgoju, во *The Quality in Education and Teaching, Collection of scientific papers, International Scientific Coloquumu* Rijeka: Sveučilište u Rijeci. стр.279-286.
- Bašić, J., Kuller - Trbović, Žižak, A. (1996). *Integralna metoda u primjeni*. Zagreb: Alinea
- Brajša, P. (1997). *Umijeće ljubavi*. Pula: C.A.S.H.
- Bredekamp, S. (1996). *Kako djecu odgajati*. Zagreb: Educa.
- Bruno, F. J. (1992). *The family encyclopedia of child psychology and development*. New York: John Wiley & Sons
- Garvey, C. (1990). *Play*. Cambridge: Harvard University Press.
- Дамовска, Л. (2009). *Стандарди за рано учење и развој*. Скопје: МТСП
- Duran, M. (2003). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Eljkonjin, B.D. (1984). *Psihologija dečje igre*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Иванова, Г. (2000). *Педагогически игрови технологии*. Пловдив: ЕТ, „Нике-РБ“
- Jesper, J. (1996). *Vaše kompetentno dijete: za nove temeljne vrijednosti obitelji*. Zagreb: Educa
- Katz G. V. i Mellelian I. D. (1999) *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa
- Kuvač, J., Cvikić, L. (2002). Pridjevi u ranom jezičnom razvoju (utjecaj pjesama, priča i razbrajalica) во Vodopija I. (ur.). *Dijete i jezik danas (zbornik radova)*. Osijek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Visoka učiteljska škola u Osijeku. стр. 95-114.
- Krogh, L. S. (1994). *Educating young children – infancy to grade three*. New York: McGraw-Hill. Ljubešić, M. (2001.). Rana komunikacija i njezina uloga u učenju i razvoju djeteta. *Dijete i društvo*, 3, стр. 261-278.
- Maleš, D. Stričević, I. (1996). *Druženje djece i odraslih*. Zagreb: Školska knjiga.
- Miljak, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja. - model*. Zagreb: Izor.Persora.
- Miljak, A. (1987). *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb: Školske novine
- МТСП. (2014). *Програма за рано учење и развој*. Скопје: СЛ.В. на РМ, бр.46 од 06.03.2014
- Prebeg – Vilke, M. (1991). *Vaše dijete i jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rajović, Dr R. (2013). *IQ deteta - briga roditelja*. Novi Sad: Abeceda
- Rajović, Dr R. (2012). *Kako uspešno razvijati IQ deteta kroz igru*. Novi Sad: Smart production
- Reardon, K. K. (1999). *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: Alinea.
- Segal, M. (2004). The roots and fruits of pretending. во Zigler, E. F., Singer, D. G., Bishop-Josef, S. (ur.). *Children's play: The roots of reading. Zero to three*. стр. 33- 48.
- Tamis-LeMonda, C. S., Užgiris I. Č., Bornstein, M. H. (2000). Play in parent-child interactions. во Bornstein, M.H. (ur.). *Handbook of parenting, vol.5*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, стр.221-241.
- Толичих, И. (1966). *Дете упознајемо у игри*. Београд: Завод за издавање уџбеника
- Trnavac, N. (1979). *Dečja igra - opšta pedagoška pitanja*. Gornji Milanovac: Dečje novine
- Šagud, M., Petrović-Sočo, B. (2001). Simbolička igra predškolskog djeteta u institucijskom kontekstu. *Napredak. Vol. 142, No.1*, стр. 61-70.
- Shapiro, L. E. (1997). *Kako razviti emocionalnu inteligenciju djeteta*, Zagreb: Mozaik knjiga.